

Varoluşçu Filozoflar ve Eğitim

Editörler: Mustafa CİHAN - Zafer YILMAZ

Editörler: Prof. Dr. Mustafa CİHAN - Doç. Dr. Zafer YILMAZ

VAROLUŞÇU FİLOZOFLAR VE EĞİTİM

ISBN 978-625-6764-86-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2023, Ankara

Yayın-Proje: Begüm Buse Gül
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

20. yüzyılın önemli felsefi akımlarından olan varoluşçuluk (egzistansiyalizm), bütünsel bir felsefi sistem olmaktan ziyade felsefi bir bakış açısı olarak değerlendirilir. Nitekim varoluşçu akım içerisinde yer alan düşünürler birtakım ortak kabullerden hareket edip benzer sorulara cevap bulmaya çalışılarda varoluş kavramından farklı yorumlar ve anlamlar çıkarırlar. Varoluşçu filozoflar birbirlerinden farklı düşünceler öne sürmekle birlikte onları birleştiren nokta, insan varoluşunun anlamını açıklamak, “tek bir birey olarak var olmanın anlamı nedir?” sorusuna cevap bulmaktır. Geleneksel felsefede olduğu gibi olması gereken ideal insanı değil, somut ve yaşayan insanı konu edinen varoluşçulukta, insanın kendini gerçekleştirmesi, özgürlüğünü açığa çıkarması, eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmesi temel argümanlar olarak ortaya çıkar.

Varoluşçu filozoflar tarafından geliştirilmiş ayrıntılı bir varoluşçu eğitim felsefesinden söz edilemesede varoluşçu filozofların görüşleri sistematik bir şekilde analiz edildiğinde, düşünceleri ile eğitim arasında doğrudan ya da dolaylı olarak bir bağlantı kurulabilir. Nitekim insanı konu alan her düşüncenin yolu bir şekilde yine insanı konu edinen eğitim ile kesişir. Bu bağlamda varoluşçuluğun temel argümanları ile eğitim arasında kurulacak ilişkide eğitimin temel amacı, insanı özgürleştirmek, varoluşunun sorumluluğunu üstlenmesini ve kendi kaderinin belirleyicisi olmasını sağlamaktır.

Bu çalışmada, varoluşçuluğun klasikleri olarak bilinen filozofların yanı sıra kendisini varoluşçu olarak adlandırmayan ancak varoluşçuluğun temel tezlerinden hareketle fikir üreten ve bu yönüyle varoluşçu olarak kabul gören; Søren A. Kierkegaard, Friedrich Nietzsche, Martin Buber, Karl Jaspers, Gabriel Marcel, Martin Heidegger, Maurice Merleau-Ponty, Jean-Paul Sartre, Simone De Beauvoir ve Albert Camus’un eğitime ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Bu şekliyle bir kitap ortaya çıkarma düşüncesinin somutlaşmasını sağlayan değerli yazarlar; Sebahattin Çevikbaş, Kemal Bakır, Hüseyin Aydoğdu, Alper İplikçi, Murat Bahadır, Filiz Bayoğlu Kına, Zehra Şekertekin, Ceren Nur Gülen ve Büşra Betül Öztürk Gül’e, Pegem Akademi Yayınevi yönetici ve çalışanlarına emekleri için teşekkür ederiz. Okuruna faydalı olması ve bu konularda yapılacak çalışmalara katkı sağlaması dileğiyle...

Mustafa CİHAN-Zafer YILMAZ

Erzurum, 2023

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Mustafa CİHAN - Doç. Dr. Zafer YILMAZ

1. Bölüm: Varoluşçuluk ve Eğitim

Prof. Dr. Mustafa CİHAN, Atatürk Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2949-2339

2. Bölüm: Søren A. Kierkegaard ve Eğitim

Prof. Dr. Kemal BAKIR, Erzurum Teknik Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9335-6422

3. Bölüm: Friedrich Nietzsche ve Eğitim

Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2062-5924

4. Bölüm: Martin Buber ve Eğitim

Ceren Nur GÜLEN, Felsefe Bilim Uzmanı

ORCID No: 0000-0002-2979-2908

5. Bölüm: Karl Jaspers ve Eğitim

Zehra ŞEKERTEKİN, Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0009-0006-9268-3970

6. Bölüm: Gabriel Marcel ve Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi Murat BAHADIR, Erzurum Teknik Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8767-2322

7. Bölüm: Martin Heidegger ve Eğitim

Büşra Betül ÖZTÜRK GÜL, Felsefe Bilim Uzmanı

ORCID No: 0000-0002-4409-0023

8. Bölüm: Maurice Merleau-Ponty ve Eğitim

Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU, Erzurum Teknik Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3754-1858

9. Bölüm: Jean-Paul Sartre ve Eğitim

Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU, Erzurum Teknik Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3754-1858

10. Bölüm: Simone de Beauvoir ve Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi Filiz BAYOĞLU KINA, Atatürk Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6244-6767

11. Bölüm: Albert Camus ve Eğitim

Dr. Alper İPLİKÇİ, Atatürk Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6402-6697

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM VAROLUŞÇULUK VE EĞİTİM

Kaynakça.....	12
---------------	----

2. BÖLÜM SØREN A. KIERKEGAARD VE EĞİTİM

Hayatı ve Eserleri	13
Varoluşçu Felsefesi	15
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	17
Kaynakça.....	28

3. BÖLÜM FRIEDRICH NIETZSCHE VE EĞİTİM

Hayatı ve Eserleri.....	31
Varoluşçu Felsefesi	34
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	37
Kaynakça.....	47

4. BÖLÜM MARTIN BUBER VE EĞİTİM

Hayatı ve Eserleri.....	49
Varoluşçu Felsefesi	51
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	53
Kaynakça.....	66

5. BÖLÜM**KARL JASPERS VE EĞİTİM**

Hayatı ve Eserleri.....	69
Varoluşçu Felsefesi	70
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	73
Kaynakça.....	91

6. BÖLÜM**GABRIEL MARCEL VE EĞİTİM**

Hayatı ve Eserleri.....	93
Varoluşçu Felsefesi	94
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	102
Kaynakça.....	113

7. BÖLÜM**MARTIN HEIDEGGER VE EĞİTİM**

Hayatı ve Eserleri.....	115
Varoluşçu Felsefesi	118
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	123
Kaynakça.....	132

8. BÖLÜM**MAURICE MERLEAU-PONTY VE EĞİTİM**

Hayatı ve Eserleri	133
Varoluşçu Felsefesi	135
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	143
Kaynakça.....	162

9. BÖLÜM**JEAN-PAUL SARTRE VE EĞİTİM**

Hayatı ve Eserleri	163
Varoluşçu Felsefesi	165
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	183
Kaynakça.....	192

10. BÖLÜM**SIMONE DE BEAUVOIR VE EĞİTİM**

Hayatı ve Eserleri.....	195
Varoluşçu Felsefesi	196
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	201
Kaynakça.....	206

11. BÖLÜM**ALBERT CAMUS VE EĞİTİM**

Hayatı ve Eserleri.....	207
Varoluşçu Felsefesi	209
Varoluşçu Eğitim Felsefesi.....	220
Kaynakça.....	242

Dizin	243
--------------------	-----

Editörler ve Yazarlar Hakkında	247
---	-----

1. BÖLÜM

VAROLUŞÇULUK VE EĞİTİM

Prof. Dr. Mustafa CİHAN, Atatürk Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2949-2339

Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm) 20. yüzyılın önemli ve bir o kadar da etkili olmuş felsefi akımlarındandır. Varoluşçuluk, genel bir çerçeve içinde, dünyada bir insan olarak var olmanın ne olduğunu açıklama çabası içine giren, bir okul ya da sistemden ziyade belirli bir takım ortak ilgileri ve ön kabulleri olan filozoflar tarafından oluşturulan bir felsefe hareketidir (Cevizci, 2017:1921). Varoluşçu filozofları birleştiren ortak ilginin insan özgürlüğüne yönelik bir ilgi olduğu ifade edilebilir. Gerçekten de varoluşçu filozoflar kendi eylem tarzlarını seçme gücünden dolayı, felsefi ilginin yegâne konusu olarak değerlendirilen insanın çevresi diye mütalaa edilen dünya ile meşgul oldular. Bu bağlamda insanın dünya ile olan ilişkisinin nasıl olması gerektiği, seçme özgürlüğünün ne olduğu, nasıl bir anlam taşıdığı ve nasıl tanımlanması gerektiği konuları bütün varoluşçu filozofların en temel konularını oluşturdu (Cevizci, 2009: 1141). Varoluşçu felsefe, tarihsel süreç içinde çeşitli kaynaklardan ve filozoflardan beslense de aslından 20. yüzyılın sorunlarına cevap vermektedir. Bu nedenle, varoluşçuluğu tek başına ele almak yerine çağının insan sorunlarını tespit eden, sorunu analiz ederek öneri getiren bir tür bireyin somut yaşamına çözüm arayan bir düşünce akımı olarak görmek daha doğru olur (Çüçen, 2015: 18). Bu bağlamda Hegel'in "her felsefe çağını düşüncelerle dile getirir" sözü varoluş felsefesi içinde geçerlidir (Akarsu, 1994: 188).

Varoluşçuluk, geleneksel felsefeye, Yunan akılcılığına karşı bir tepkiyi dile getirir. Özellikle Platon ve Hegel felsefelerine ve bunların "birey" anlayışlarına karşıdır. Çünkü bu sistemlerde "bireysel ben" ya da "düşünen insan" soyutlamalarda veya "evrensel ben" içinde kaybolmaktadır. Bunun yanında varoluşçuluk, modern çağın endüstri anlayışına ve teknolojik çağın insanı yutan doğasına, pozitivizme ve bilimciliğe de bir tepkidir. Ayrıca varoluşçu felsefe, bireyi kitle içinde yok etme eğilimindeki her türden hareketlere de bir karşı duruşu ifade eder. Bu bağlamda varoluşçulukta amaç, insanın kendi varoluşunu, bu varoluşun çelişkilerini, bu çelişkilerin kaynağını tanımlamaktır. Başka bir ifadeyle insanın durumunu ele

almaktır. İnsanın durumunun ele alındığı yerde varoluşçu unsurlardan söz edilebilir. Bu anlamda varoluşçu felsefe, 20. yüzyılın bir felsefe hareketi olduğu kadar daha önceki dönemlerde de izleri görülebilen bir felsefedir. Sokrates'ten başlayan zincir 19. yüzyılda Kierkegaard, Nietzsche, Dostoevsky gibi düşünürlerle gündeme getirilmiş ve Heidegger, Sartre, Gabriel Marcel, Karl Jaspers gibi düşünürlerce derinlemesine işlenmiştir (Büyükdüvenci, 2001: 3-4).

Varoluşçuluk bütünsel bir düşünce sistemi değil, felsefi bir bakış açısıdır. Bu nedenle özellikle sistematik ve soyut zihinsel sistemler kurma çabasındaki geleneksel felsefeyle bir anlaşmazlık halindedir. Varoluşçuluk ile geleneksel felsefe arasındaki fark, egzistansiyalizmin evrensel ve soyut problemleri bir tarafa atması ve bunun yerine sübjektif tanımaya önem vermesidir (Mayer, 1992: 32). Ayrıca varoluşçuluk, yapısından dolayı biçimsel-değişmez bir felsefi düşünce değildir. Varoluşçular benzer sorulardan hareket etmekle birlikte bu sorulara farklı cevaplar verirler. Varoluşçuluk açısından toplumun karşısında bireyin biricikliği ve özgürlüğü ön plandadır. Bütün insanlar varolma ve kendilerini gerçekleştirme sorumluluğunu taşırlar (Guttek, 2006: 124-125). Bu bağlamda varoluşçu felsefede, insan varoluşunun anlamı, insanın kendini gerçekleştirmesi, insan varoluşunun rastlantılar içinde oluşu, zaman ve tarihselliği içinde insan, hiçlik karşısında insanın varoluşu, özgürlüğü içinde insanın varoluşu, topluluk içinde kaybolmuş insanın, tek insanın kendini bulması, kendi olması gibi sorunlar söz konusu edilir (Akarsu, 1994: 187-188).

Bireyin deneyimini ve bu deneyimin tekilliğini ve biricikliğini insan doğasını anlamanın temeli olarak kabul eden varoluşçu felsefede asıl amaç, insan varlığının hakikatini insanın varoluşlarında açığa çıkarma ve betimlemedir. Varoluşçuluk, insanın evrensel kavramlarla açıklanmasına karşı insanların tek tek birey olduğu ve her bireyin kendi somut deneyimleri üzerine kendi varoluşlarının olduğunu savunan felsefi bir görüştür. Bu nedenle varoluşçuluk, bireyin somut varlığını yani varolma durumlarını merkeze alır. 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte başlayan insan sorunlarını ele alan varoluşçuluk, “bireysel kurtuluş”, “seçme özgürlüğü”, “hiçlik”, “bilinç dışılık” “kayı”, “saçma”, “yabancılaşma”, “gelecek beklentisi” gibi yaşam deneyimlerini devamlı öne çıkartarak felsefe yapma girişimine ön ayak olmuştur. Diğer taraftan özellikle II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileriyle baş gösteren değersizlik, umutsuzluk, çaresizlik ve inançsızlık ortamında varoluşçuluk, bireyin sorunlarına çözümler getirme çabasında olmuştur (Çüçen, 2015: 19-20). Bu bağlamda varoluşçuluk, sorumluluk konusuna çok duyarlı bir biçimde yaklaşmakta ve insanın kendi kendisine dönmesini telkin etmektedir (Bilhan, 1991: 139).

Varoluşçuluğun felsefi popüleritesi ile 19. yüzyılda bilim, teknoloji ve ilerlemeye duyulan iyimser ilginin azalması aynı zamana rastlar. Bu huzursuzluk du-

rumu I. Dünya Savaşından beri hep varolagelmıştır. Bu ortaya çıkan kaygı hali ise bireylerin bireyselliğini engelleyen kitle toplumunun gelişmesiyle şiddetlenmiştir (Guttek, 2006: 128). Bu durum bir yığınlaşma ve kitleleşme sorununu beraberinde getirmiştir. Ortega y Gasset, “Artık kahramanlar yok, yalnız koro var” şeklindeki cümlesiyle bu durumu özetler. Varoluşçular için bu durum bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü yığınlaşma içinde birey, gittikçe kendi özelliğinden, kendi kişisel özgürlüğünden çözüme ve kopma durumuna geçmiştir (Akarsu, 1994:189). Varoluşçuluk, toplum içinde yaşayan insanların anlamsız bir varlık haline geldiğini, bugün ile geçmiş arasındaki bağlantının koptuğunu ve insanın kendi kendini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını dile getirir (Yılmaz, 2021:106). Bu gelişmeler karşısında varoluşçuluk sesini şu şekilde yükseltir: “Modern çağın insanı, senin çok şeyini aldılar, ama bir tanesinin alınmasına izin verme: Kendi gerçek varoluşun. Yaşamını yeniden kendi eline al, kollektif yaşamının yürüyen şeridi üzerinde bir paket gibi bırakılmaya razı olma. Kendi yaşamına kendin biçim ver” (Akarsu, 1994: 190).

Çeşitli felsefi görüşleri içeren varoluşçuluk, geleneksel anlamda sistemli bir felsefe değildir. Varoluşçu felsefe insanın durumuna ilişkin bir felsefeyi gündeme getirir. Sistematik felsefeye dayalı açıklamaları reddeder. Evrensel ve mutlak sınıflamalara kuşkuyla yaklaşan varoluşçular, insanın yapıp etmelerini eski gerçeklik anlayışına göre kategorize eden evrensellik arayışlarındaki felsefi sistemlere güvenmezler. Varoluşçular insanların değerler üreten, tercihlerde bulunan varlıklar olduğunu ileri sürerken yaşamın karışık, çeşitli, düzensiz olgu ve olayları içerdiğini oysa düzenli bir felsefi kategorilendirmede bu olgu ve olayların sözü konusu olamayacağını ileri sürmüşlerdir (Guttek, 2006: 131). Varoluşçu felsefeye göre, evrensellik iddiasındaki tüm ontolojiler varlığı, kendi ilkeleri ile tümel ve soyut düşünsel ve fizik ötesi bir varlık alanında açıkladığı için, somut yaşayan bireyin deneyim ve yaşantılarını göz ardı etmektedir. Bu nedenle varoluşçu felsefeler her türlü evrensellik, rasyonellik, sistemci, soyut ve tümel varlık iddiası ile ortaya çıkan metafiziksel ontolojilere karşı çıkarlar (Çüçen, 2015: 22-23). Buna karşın varoluşçular, insanın bireysel deneyimleriyle kendi varlığının varoluşlarını açabileceğini ileri sürmektedirler.

Öte yandan varoluşçuluk, sadece geleneksel felsefelerin katı metafizik sistemlerine değil, aynı zamanda pragmatizmin bilimsel yöneme duyduğu sonsuz güvene de karşı çıkar (Guttek, 2006: 132). Ayrıca varoluşçular modern felsefenin kesinlik arayışlarını reddeder ve bireylerin kendi varoluşlarını çok farklı yollarla açığa çıkartabileceklerini savunurlar. Bu bağlamda kesinlik yerine belirsizliği, iç sıkıntı, kaygı, ruh durumlarını, endişeyi, saçmayı, bulantıyı, tedirginliği, anlık yaşantıları koyan varoluşçular, bireyin varlığını özellikle gerçek yaşam anlarıyla